

เมื่อสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขปัญหาควรวายลูกสาวมากเกินไป

วิบูล วิจิตรวาทการ

เป็นธรรมเนียมของข้าราชการขุนนางไทยในสมัยโบราณ ที่เมื่อมีลูกสาวเติบโตขึ้นจากเมียน้อย เมียหลวงทั้งหลาย ก็จะเลือกคนที่หน้าตาสวยงาม รูปร่างดี ๆ เป็นที่ต้องตาต้องใจ ถวายแก่องค์ พระเจ้าแผ่นดิน

ทั้งนี้ด้วยความหวังว่าเด็กจะได้ยุติภินติ ได้รับการสั่งสอนทางด้านรำละครเล่นดนตรี ฝึกวิชาจัดดอกไม้ ทำกับข้าวเพิ่มเสน่ห์ปลายจวัก

และหากโชคดียิ่งกว่านั้น ก็ได้รับเกียรติยศเป็นเจ้าจอม มีส่วนช่วยให้บิดาได้ใกล้ชิดกับองค์ พระเจ้าแผ่นดินมากขึ้น เป็นโอกาสให้ได้เลื่อนยศฐานบรรดาศักดิ์เร็วกว่าผู้อื่น

เด็กสาวเหล่านี้มักจะถวายกันเมื่อตอนแตกเนื้อสาว คืออายุประมาณ 12 ขวบ แต่พ่อแม่ บางคนก็เริ่มถวายตั้งแต่อายุเพียง 5-6 ขวบก็มี

เมื่อเข้าไปอยู่ในวังแล้ว จะได้ทำอะไรบ้าง หรือมีฐานะสูงต่ำอย่างไร ก็แล้วแต่ว่ามาจาก ครอบครัวตระกูลสูงต่ำแค่ไหน และตนเองมีลักษณะราศีสวยงามเท่าใด

บางคนก็ได้สังกัดคณะละคร และได้เป็นชาววังชนิดดารา เพราะในพระราชวังนั้นก็มีการ แสดงละครอยู่บ่อย ๆ เมื่อเวลาว่างงานฉลองหรือเวลาต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

เด็กบางคนโชคดีน้อยกว่าหน่อย ถูกให้สังกัดแผนกจัดดอกไม้ตกแต่งหรือทำกับข้าว เด็กพวกนี้ก็ไม่มีโอกาสได้ออกแขกเท่าคนรำ กลับต้องไปจมอยู่ในครัว

บางคนไม่สวยไม่งามทำทางเป็นทอมบอยหน่อย ๆ อาจจะถูกฝึกให้เป็นทหารหญิงคอย ควบคุมนางห้ามด้วยซ้ำไป

ในแผ่นดินของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คนที่ถวายลูกสาวแก่พระองค์กันมากมาย

ท่านข้าราชการขุนนางผู้ใดนำมาถวายไม่ว่าจะสวยงามหรือซื่อซื่อเห่เท่าไรก็ตาม พระองค์ก็เกรงพระทัยต้องยอมรับไว้ มิฉะนั้นจะทำให้พ่อแม่เสียใจ

แต่รับไว้แต่ละคนก็ต้องเลี้ยงดูเสียเงินเสียทองไม่น้อย จึงมีเด็กต้องให้ข้าวให้ปลาให้เสื้อผ้า ที่อยู่มากขึ้นทุกที ก็เป็นการเปลืองทรัพย์สมบัติของพระองค์เอง

นอกจากนั้นจะพระจอมเกล้ายังสงสารเด็กจำนวนมากที่ต้องอดอู้อดคู้อยู่ในพระราชวัง มีชีวิตในสภาพของคนถูกขัง โอกาสจะได้เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินก็มีน้อย จะไปรักใคร่กับคนอื่นเพื่อ แต่งการแต่งงานก็ไม่ได้

ด้วยพระทัยเมตตาทำให้ทรงประกาศว่า จะยินยอมปลดปล่อยให้เด็กสาวเหล่านี้กลับบ้าน ไปอยู่กับพ่อแม่ เพื่อการแต่งงานแต่งงานมีผัว มีครอบครัวได้ตามอำเภอใจ ประกาศนี้เริ่มต้นว่า

“ขอทำคำประกาศแก่ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน และผู้รักษาเมือง กรมการหัวเมืองบางเมือง

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้า ไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ผู้ใด ๆ บรรดาที่มีบุตรหญิงแลหลานแลญาติเป็นหญิงเด็ก แลรุ่นแลสวมาถวายตัวทำราชการอยู่ในพระบรมมหาราชวังนี้ทั้งปวง ให้ทราบความเป็นจริง

บัดนี้ผู้หญิงที่มาถวายตัวทำราชการในพระบรมมหาราชวังนี้ ตั้งแต่ปีกุนปีศก มาจนถึงปีกุนเบญจศกนี้มากมาย หลายคนขึ้น เหลือใช้เหลือสอย จนข้าพเจ้าทำหน้าที่ไม่ได้ จำชื่อก็ไม่ได้โดยมาก

จนถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังมิผู้ถวายตัวมากขึ้นทุกปี เป็นเด็กอายุ 5 ขวบ 6 ขวบขึ้นไปก็ถวายตัว ที่เป็นที่อยู่ในวังยึดเยียดแน่นนั้นกัน เหยาเรือนก็ไม่ค่อยจะพอ

เมื่อผู้ใดมาถวายตัวอยู่ใหม่ ถ้าเป็นเด็กก็มีเบี้ยหวัดสามตำลึงสี่ตำลึงห้าตำลึงหกตำลึงหรือเจ็ด ตำลึงในปีแรก ตามยศของบิดา ปีต่อ ๆ มาเบี้ยหวัดก็ทวีมากขึ้นไปถึงแปดตำลึง สิบตำลึง สิบสองตำลึง สิบห้าตำลึงตามที่มีฝีมือเด่นรำแลเหตุอื่น ๆ

ในที่คนจุกแล้วเป็นสาวแล้ว เบี้ยหวัดสิบ
ตำลึงสิบสองตำลึงถึงสิบห้าตำลึงเป็นอย่างน้อยอย่างแลว ซึ่งหนึ่งซึ่งห้าตำลึงซึ่งสิบตำลึง เป็นพื้นทั่วไปโดยมาก

ถ้าจะคิดเป็นเบี้ยหวัดของพวกถวายตัวใหม่ มิใช่ทางมาแต่แผ่นดินเก่า ที่แจกคือในปีจวจัตวาศก ปีกุนเบญจศกนี้ เงินกว่าห้าร้อยซึ่งเศษแล้ว

ก็ผู้ที่ข้าพเจ้าได้ใช้สอยอยู่นั้นก็น้อยตัว เพราะการงานมีก็มาก ยากที่จะจำหน้าจำชื่อได้ใครใกล้เคียงคุ้นเคยก็ใช้ผู้นั้นไป

ก็เมื่อต้องแจกเบี้ยหวัดแก่บุตรหลานท่านทั้งหลายทั้งปวงอยู่ทุกปีดังนี้ ข้าพเจ้าก็ไม่เสียใจเสียดาเงินหรือ นึกว่าเพิ่มเบี้ยหวัดให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงที่มีความจงรักภักดี เป็นอันช่วยเลี้ยงบุตรเลี้ยงหลานท่าน เมื่อท่านมิให้บุตรหลานท่านเข้ามาอยู่ในวัง ท่านก็ต้องเสียเงินเป็นเครื่องเลี้ยงบุตรเลี้ยงหลาน

เพื่อให้เข้ามาอยู่ในวังข้าพเจ้าก็ช่วยเข้าบ้างไม่ว่าอะไรดอก แต่เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าวิตกว่าผู้หญิงเป็นอันมากมาต้องกักขังอยู่ยึดเยียดเสียดกัน ก็ไม่ต้องการเปลื้องอายุผู้หญิงเหล่านั้นไป แลเป็นที่ให้คนที่ไม่รู้จักผิดชอบตื้นลึกหนาบางเห็นไปว่าใจข้าพเจ้าละโมบในสตรีมาก หวงกันกักขังไว้ ความจริงไม่เป็นดังนั้น

ข้าพเจ้าเป็นผู้รู้ประมาณ รู้เวลว่าราชการแลบำเพ็ญการกุศลสวดมนต์ภาวนาจะ
ผลิตเพลินไปด้วยสตรีไม่มีเวลาก็หาไม่ได้ ก็เมื่อท่านผู้ใดร้องเกียรการในพระราชวัง ว่าจะให้บุตรหลานท่านเข้ามาทำราชการอยู่ข้างในวัง กลัวจะมีเหตุอันเหตุนี้ซึ่งไม่เป็นที่ชอบใจท่านต่าง ๆ ดังท่านจะคิดเห็นไปนั้น ข้าพเจ้าก็เห็นด้วยทุกอย่าง ว่าคนที่จะรังเกียจอยู่แล้ว ถ้าท่านใดผู้ใดมิบุตรหลานเป็นหญิงจะไม่เข้ามาทำราชการในวังเพราะรังเกียจนั้น ๆ ข้าพเจ้าก็ไม่มีคความน้อยใจเลย

ก็ท่านผู้ที่ให้บุตรหลานเข้ามาทำราชการอยู่ในวัง ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านทั้งหลายยอมบุตรหลานมาให้ข้าพเจ้าเลือก ให้เป็นละครตัวเอก นางเอก และนางอื่น ๆ การที่ยอมให้ข้าพเจ้าเลือกเพียงเท่านั้นก็เป็นบุญคุณของท่านทั้งหลายทั้งปวงมีอยู่แก่ข้าพเจ้ามากอยู่แล้ว

เอกสารนี้เป็นเอกสารที่สงวนไว้สำหรับการใช้งานเพื่อการศึกษาเท่านั้น ไม่อนุญาตให้นำไปใช้ประโยชน์ด้านการค้าไม่ว่ากรณีใดๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งห้ามมิให้ตัดแปลงเนื้อหา และต้องอ้างอิงถึงเจ้าของเอกสารทุกครั้งที่มีการนำไปใช้

ก็บัดนี้ข้าพเจ้าคิดจากเรื่องความลำบากที่ผู้หญิงเป็นอันมากมาต้องยึดเยียดเบียดเสียดกัน อยู่เปลื้องอายุไป และต้องมาเป็นสูง ๆ ต่ำ ๆ คำ ๆ ขาว ๆ ปะปนอยู่กับบุตรหลานของคนที่ท่านฟัง คิดว่าต่ำศักดิ์ว่าตัวท่าน เป็นการรำคาญใจท่านอยู่”

การจะปลดปล่อยให้กลับบ้านกันนี้ ก็ต้องทำแบบมีเหตุผล คือเด็กสาวที่เพิ่งเข้ามาใหม่ ๆ ยังไม่เคยเข้ารับการถวายตัวต่อพระเจ้าแผ่นดินก็ครั้งก็หนไม่ได้ตั้งท้อง ไม่มีลูกออกมา ก็เป็นการง่ายที่จะส่งกลับบ้าน เปิดโอกาสให้แต่งงานแต่งการเสีย

แต่หญิงสาวอื่น ๆ ที่เคยรับใช้องค์พระเจ้าแผ่นดินมาแล้วเป็นเวลานานจนกินเงินเดือนสูง ขึ้น หรือมีลูกออกมาแล้ว ก็ไม่เหมาะสมที่จะคืนให้แก่พ่อแม่บิดามารดา นอกจากจะเป็นกรณีพิเศษ จริง ๆ

สมเด็จพระจอมเกล้า ฯ จึงทรงประกาศต่อไปว่า

“อนึ่ง จะใคร่เปลื้องความสำคัญของคนบางจำพวก ซึ่งจะพึงคิดว่า ข้าพเจ้ามีความละโมภ ในสตรี หวงแหนไว้มากไม่ให้ใคร

ข้าพเจ้าอยากจะได้ปลดปล่อยเสียให้เบาบางไป จะหวังไว้แต่ที่มีบุตรชายหญิงด้วย ข้าพเจ้า แลที่ไม่มีบุตรก็แต่ที่ข้าพเจ้าได้เลี้ยงให้มีเครื่องยศ แลเบี้ยหวัดตั้งแต่สองร้อยบาทขึ้นไป

นอกนั้นข้าพเจ้าอยากจะได้ใคร่ให้ได้ไปตามปรารถนา แลตามชอบใจของบิดามารดาหญิง พวกนั้น

อนึ่ง เจ้านายพี่น้องของข้าพเจ้าซิดห่างทั้งปวงต่าง ๆ ตลอดลงไปจนหม่อมเจ้าบางองค์ ได้มี คุณูปการแก่ข้าพเจ้าอยู่ก็มีเป็นอันมาก ถึงในพวกนี้ไม่ใช่เจ้านายคือเป็นขุนนางตั้งแต่เสนาบดีลงไป จนถึงบุตรหลานของท่านผู้หลักผู้ใหญ่ซึ่งเป็นมหาดเล็กอยู่ บางท่านบางนายก็เป็นญาติกับข้าพเจ้าก็มี ถึงไม่เป็นญาติข้าพเจ้านับตั้งญาติก็มี

คิดไปฝ่ายหนึ่งข้าพเจ้าอยากว่าผู้หญิงที่เหลือใช้ของข้าพเจ้าแล้ว ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ข้าพเจ้า อยากจะใคร่จัดให้สมควร คือจะยกให้ไปทำราชการในพระบวรราชวังบ้าง ให้ไปอยู่วังเจ้าตามกรม แล เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรมที่ได้ราชการบ้าง ยกไปให้อยู่กับขุนนางผู้ใหญ่ที่มีความชอบสมควรใช้สอยบ้าง แล จัดแจงแต่งให้อยู่ด้วยกันกับหม่อมเจ้าแลข้าราชการตลอดลงไปจนมหาดเล็กที่ได้ราชการบ้าง ท่านทั้งหลายทั้งปวงจะได้ช่วยกันเลี้ยง

ท่านผู้ใดสัตย์ซื่อเชื่อถือใจกับจริง ในที่ว่ามานี้ไม่กระดากหน้าตามตำราเก่ารับไปตาม ข้าพเจ้าให้ก็จะได้มีความยินดี

การจะได้ไปปรากฏเป็นแก่ยศข้าพเจ้า ว่าบุญคุณเผื่อแผ่แก่ท่านทั้งหลายทั้งปวงไม่หวังสตรี ไว้ ข้าพเจ้าจะทำดังนี้ด้วยอำนาจเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็จะทำได้ แต่ถ้าทำอย่างนั้นก็จะเป็นที่ท่าน ทั้งหลายทั้งปวง ผู้เป็นบิดามารดา แลญาติของหญิงเหล่านั้นจะคิดจะว่าไปว่า ข้าพเจ้าสำคัญบุตร หลานแลญาติของท่าน ซึ่งท่านทั้งหลายสวมักัดมาถวายตัวมานั้น เป็นดังเชลยตีทัพมาได้

ก็ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจะทำดังว่าก่อนไม่ได้ ข้าพเจ้าเกรงใจท่านผู้พามาหนัก ต้องหาหรือแก้ท่านทั้งหลายทั้งปวงก่อน ท่านทั้งปวงจงรู้ดังคำประกาศนี้เถิด”

ในข้อความข้างต้นนี้ ทรงอธิบายชี้แจงถึงความเกรงอกเกรงพระทัยที่ทรงมีต่อพ่อแม่ ซึ่งเป็นขุนนางข้าราชการทั้งปวง

ทรงอธิบายว่าหากพระองค์จะตัดสินพระทัยตามอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน ก็สามารภที่จะส่งเด็กหญิงสาวเหล่านี้ไปให้คนอื่นช่วยเหลือได้ เช่นส่งไปถวายสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชวังหน้า

หรือส่งให้แก่เจ้าในกรมต่าง ๆ แม้กระทั่งขุนนางข้าราชการอื่น ๆ

แต่เพราะทรงนึกถึงความรักของพ่อแม่ รวมทั้งไม่ทรงปรารถนาที่จะกระทำอะไรให้แสดงถึงความไม่ไยดีต่อความจงรักภักดีของเหล่าข้าราชการขุนนางทั้งหลาย จึงไม่ประสงค์ที่จะกระทำเช่นนั้น

แต่ต้องการส่งคืนให้แก่พ่อแม่ เพื่อตัวพ่อแม่ทั้งหลายเองจะได้ตัดสินใจใหม่ว่าจะเก็บลูกสาวไว้ที่บ้าน ปล่อยให้แต่งการแต่งงานไปเสียหรือจะเอาลูกสาวนี้ไปมอบถวายให้ท่านเจ้านายอื่น ๆ ต่อไป ทรงประกาศต่อไปว่า

“ท่านทั้งปวงก็ย่อมรู้อยู่แล้วการในวังเป็นอย่างไร บัดนี้ข้าพเจ้าทำคำประกาศยอมมา บุตรหลานและญาติของท่านผู้ใดที่เป็นหญิงสาวหญิงรุ่น ไม่ได้เบียดหวัดถึงสองร้อยบาท และมีใช้ผู้ที่มีความสามารถมาขายตัวเป็นทาสหรือกู้เงินเป็นหนี้ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้ายอมคืนให้ตามใจบิดามารดาแลญาติที่พามาถวาย จงมารับกลับคืนไป ให้มีผิว หรือจะถวายในเจ้านายใด ๆ หรือจะยกให้ขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยก็ตามแต่ใจของท่าน ข้าพเจ้าไม่ติเตียนน้อยใจอันใด ข้าพเจ้ายอมคืนให้โดยสะดวก และจะไม่กระดากหน้าแก่ผู้ที่ได้ไปนั้นเลย

ตั้งแต่ปีกุนปีศก จนถึงปีกุนเบญจศก ผู้หญิงที่เป็นเมียข้าพเจ้าอยู่ก่อนลาไปมีผิวอยู่ข้างนอกก็หลายคน ผิวของหญิงสาวเหล่านั้นกับข้าพเจ้าก็ติดกันหมด ไม่ได้ขัดเคืองกระดากกระเดื่องกับใคร คนที่เป็นเมียข้าพเจ้าอยู่ก่อนบางคนมีผิวใหม่แล้วกลับมาหาข้าพเจ้าก็พูดจาด้วยดีอยู่

การเป็นอย่างนี้อยู่แล้วเมื่อประกาศแล้วดังนี้ ถ้าบิดามารดาและญาติไม่สมัครรับไป จะให้หญิงเหล่านั้นทำราชการในวังนี้ต่อไป ก็จะต้องให้เป็นพนักงานทำการนั้น ๆ หรือเป็นทหาร มโหฬารอื่น ๆ ก็เบียดหวัดตามตำแหน่งพนักงานนั้น ซึ่งหนึ่งบ้าง ซึ่งห้าด่าถึงบ้าง ซึ่งสิบด่าถึงบ้าง ก็จะทำให้เสมอไปตามการหนักเบา เมื่อบอกออกเมื่อไหร่ก็จะให้ออก

แต่ที่เด็ด ๆ นั้นที่เป็นตัวละครสำคัญ ๆ คือพระเอกนางเอกของไว้ก่อน พอได้เล่นรับแขกบ้านแขกเมืองไป หรือจะกลับไปไว้บ้านก็ได้ เมื่อมีงานละครหรือแห่แห่นอันใดบอกขอแรงมาช่วยก็ได้ เพราะยังเป็นเด็กอยู่ไม่ควรจะมีเจ้าของ

แต่บุตรพระยาบำเรอภักดิ์พวกหนึ่ง บุตรพระยาบุรุษยรัตน์พวกหนึ่งเป็นบุตรเก่าเดิมของข้าพเจ้า ได้เป็นเจ้าของแผ่นดินก็ดี ไม่เป็นเจ้าของแผ่นดิน แต่ไปบวชอยู่ที่ใด คนเหล่านั้นข้าพเจ้าเชื่อว่าบิดาของเขานั้นคงให้อยู่กับข้าพเจ้าผู้เดียวไม่ให้ใคร

เพราะฉะนั้นบัดนี้ข้าพเจ้าไม่ยอมให้ใคร ใครอย่าจู้จี้มั่งงินคิดอ่านอย่างไรเข้ามา

สตรีที่มีบุตรกับข้าพเจ้า ที่เบียดหัวไม่ถึงสองร้อยบาทก็มีอยู่บ้าง แต่ถ้าบุตรยังอยู่ข้าพเจ้าไม่ยอมให้ใคร ที่เบียดหัวสองร้อยบาทขึ้นไปบุตรมีก็ดี ไม่มีก็ดี ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ควรที่ท่านผู้เป็นบิดามารดาแลญาติจะว่าข้าพเจ้าเลี้ยงไม่ตี ข้าพเจ้าจึงตรัสได้ว่าไม่ให้ใคร

ถ้าแม้คนเหล่านั้นไม่มีบุตร ข้าพเจ้าลดเบียดหัวเสียไม่ถึงสองร้อยบาทเมื่อใด ท่านจงเข้าใจว่าเป็นอันคืนให้ท่านเมื่อนั้นเถิด

ก็ในที่นอกจากคนที่ข้าพเจ้าว่ากันไว้ดังนี้แล้ว ใครขอบใจจะใคร่ก็ได้ก็จงไปว่ากล่าวผู้ขอต่อบิดามารดาเขาเถิด ข้าพเจ้าไม่ว่า

ท่านอ่านคำประกาศนี้พิจารณาความให้เข้าใจ อย่าพาลโลคำประกาศจู้จี้มาเกี่ยวพาลเบียดหัวสี่ร้อยบาทเขา

ประกาศมา ณ วันจันทร์ เดือน 10 ขึ้น 14 ค่ำ ปีกุนเบญจศก ศักราช 1225 เป็นวันที่ 4517 ในรัชกาลปัตยุบันนี้”

รวมความแล้ว ประกาศนี้ก็มีผลให้จำนวนของหญิงสาวชาววังทั้งหลายนั้น ลดน้อยลงไป ในพระบรมมหาราชวัง

เป็นการกระทำที่แสดงถึงพระเมตตากรุณา ทรงห่วงใยไม่อยากจะเด็กสาวเหล่านี้จะต้องอยู่แออัด ไม่มีความสุข และทรงเปิดโอกาสให้เด็กที่ยังเป็นสาวอยู่ ได้กลับไปอยู่กับพ่อแม่ตามเดิม หรือแต่งงานมีผัวเป็นฝั่งเป็นฝาไป

เรื่องเล่าเกี่ยวกับการปลดปล่อยเด็กสาวชาววังหลวงจึงจบลงเพียงเท่านี้